

tionem, cum psalmis et orationibus. Sicque depo- A
sito habitu pristino, et assumpto habitu pœnitentis, interfui, et melioribus consonans et consentiens ju-
congratulans et confidens, postulat piissimi pastoris dicavi, et manu propria signans subscripsi.

AGOBARDI

EPISTOLA AD EBBONEM EPISCOPUM RHEMENSEM, DE SPE ET TIMORE.

Magnificentissimo ac desideratissimo domno patri et fratri Ebboni Ecclesie Rhemorum episcopo Agobardus in Domino Deo æternam salutem.

Cum quadam die valde diligenda, honoranda at- B
que laudanda devotio tua præcipue mihi (cui gratis, id est, absque merito, sola tua te benignitate instigante, piam amicitiam impendis) et manibus gestaret et ore proferret ea quæ ad ædificationem bonarum mentium pertinent, cognoverunt qui præsentés aderant solertissimam intentionem tuam velle secum semper habere de Scripturis divinis aliqua, in quibus non solum in equum ascendens, sed etiam de equo descendens, pro locis et temporibus congruæ quantitatis secundum beatum virum, qui non abiit in consilio impiorum, in lege Domini meditareris die ac nocte; quatenus vere esse possis tanquam lignum juxta fluentia Scripturarum plantatum, cujus omnia prosperantur quæ facit: et quæ facit? utique poma et folia, quæ intelliguntur facta et dicta; ut poma C
sint in actibus, folia in verbis; cujus ligni folium non defluit: quia (secundum quod scriptum est de Samuele, *Non cadit de omnibus sermonibus ejus in terra*) curat sollicite, ne quid frivolum vel inane proferat, quod oblivione potius quam memoria dignum sit. Sic enim Apostolus unanimes comitem instruit, dicens: *Ineptas autem et aniles fabulas devita*; et iterum præcipit denuntiare quibusdam, ne intendant *fabulis et genealogiis interminatis, quæ quæstiones præstant magis quam ædificationem quæ est in fide*. Et iterum: *Profana autem et inaniloquia devita. Multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit*.

Igitur Deo devota et fidelis sanctitas tua cum mihi dignaretur talia pandere, suggestum est a me D
ut in primis juberet tibi scribere in eodem quod gestabas Enchiridion, de divinis libris arduas et difficiles sententias ad observandum, quæ præcipuæ sunt ad deprimendas per timorem mentes hominum, ne elevari possint in vanam præsumptionem; et his diu diligenterque perspectis, juberet demum talia quæ viderentur congrua, a proprio inserere ma-

BALUZII

* *Proprio inserere manuali*, id est, libro qui semper est in manibus. Unde sic loquitur ipse Agobardus in fine istius epistolæ: « Maxime quia et vos tale fieri jussistis opus, quod paulisper manu gestetur, non quod in armario vel in scrinio reservetur. » Quamobrem Duodena, Bernardi ducis uxor, cum monita scriberet ad filium suum Willelmum, librum illorum monitorum inscripsit Manuale, hoc modo: *Liber*

nuali. Cumque hæc ego suggestissem, dignatus es præcipere, ut ego inchoarem sicut mihi videbatur, et sanctitati tuæ dijudicanda transmitterem. Omnis itaque *Scriptura divinitus*, ut ait Apostolus, *inspirata, utilis est ad docendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus*. Quæ Scriptura, tantæ perpetuitatis est, ut auctor illius, sempiterna Veritas, Verbum et sapientia Patris, Dominus et Redemptor noster testetur de illa, dicens: *Facilius est cælum et terram transire, quam de lege unum apicem cadere*. Et iterum: *Cælum et terra transibunt, verba vero mea non transiunt*. Cumque hæc perennia verba, plena sint regulis morum, ac disciplinarum, atque virtutum, operis, et fidei, inter cætera exstant dæres penitus necessariæ moderationi mentium humanarum, id est, spes et timor, de quibus sacerdotibus et omnium plebium doctoribus Dominus mystice per legem præcipit dicens: *Non auferes loco pignoris superiorem et inferiorem molam*. Quæ molæ licet utrumque testamentum recte figurare possint, intelliguntur tamen utiliter spes et timor; ut inferior dicatur timor, superior spes. Cui autem una defuerit, farinam facere non potest: quia in mente sua nihil sanum pertractare potest, quem aut timor sine spe premit, aut spes sine timore levat. Unde Psalmista in utrumque conjungens dicit: *Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus*. Judas denique proditor, post Dominicam traditionem, quia sine spe timuit, dicens: *Peccari tradens sanguinem justum*, ideo abiens laqueo se suspendit, et crepuit medius, atque effusa sunt viscera ejus. E contrario autem, quia sine timore sola spes elevabantur illi qui Domino respondebant, *Semen Abraham sumus, et nemini servivimus unquam*, dedignati sunt credere in Salvatorem, quia præsumebant non se esse salvandos, sed salvatos: cujus rei exemplis tota est plena Scriptura divina. Semper autem necesse est ut hæc duæ molæ fidelium mentibus incessanter adsint; ut quia spes animum semper erigit, metus autem pre-

NOTÆ.
Manualis Duodena, quem ipsa misit ad filium suum Willelmum. Viderat unum libri istius exemplar viri clarissimum Gulielmum Catellum senator Tolosanum. Aliud vero nos diu habuimus in potestate, vivente illustrissimo viro Petro de Marca archiepiscopo Parisiensi, qui illud postea dono dedit clarissimo viro domino Lucæ Dacherio monacho Benedictino congregationis sancti Mauri.

mit, et metus spem et spes temperet metum; ac ne spes in superbiam erigat, metus continuo adjacens mentem premat; rursus, ne immoderatus metus animum in desperationem obruat, hunc confestim spes erigat. Metus namque, si sine spe fuerit, desperatio rectius vocatur. Spes vero, si fuerit sine metu, vana præsumptio esse monstratur. Tali namque temperamento, quasi quodam antidoto, vult nos cœlestis medicus uti; ut pote qui solus est scrutator et cogitor internarum infirmitatum, cui dicitur: *Tu solus nosti corda filiorum hominum*. Quique dicit: *Ego sum scrutans renes et corda*. Cujus sermo est vivus et efficax, et penetrabilior omni gladio accipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, et est discretor cogitationum et intentionum cordis; sciens mentem humanam his duabus virtutibus in medullis stabiliter posse servari. Cum hæc ergo ita sint, visum mihi est ut primum de illis sentiis quæ ad inferiorem molam pertinent, id est, ad ineffabilem terrorem mentium, quoniam sunt nimis arduæ, aliqua describam; ut quia præceptum nobis est ut cum timore et tremore nostram ipsorum sa-

BALUZII NOTÆ.

* *Inchoanti obtulit se*. Vel ex eo loco constat multa hic deesse, et inchoationem hoc potius libri esse, quam librum. Quo factum est ut in fine hæc addi

lute[m] operemur, et omnes fideles salutem desiderant, prius illa cum quibus salus operatur, id est, timor et tremor, in studiis nostris fundentur; ut superponenda, quia faciliora sunt, istarum impulsione necessario requirantur. Nam et naturale est animæ humanæ, ut timorem non sine quadam molestia tolerans, rursus sponte ad spem recurrere festinet, quæ lætior putatur; quanquam timor non sit minus necessarius et utilis. Quia igitur si de omnibus divinis libris hujusmodi sententias excerpimus, nimis prolixum opus efficitur, illas nunc nobis assumere sufficiat quæ in promptu habentur; et magis in usu; maxime quia et vos tale fieri jussistis opus, quod paulisper manu gestetur, non quod in armario vel in scrinio reservetur. Hæc mihi igitur inchoanti obtulit se prima illa sententia septimi psalmi, quam cantamus, dicentes: *Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi malum, decidam merito ab inimicis meis inanis. Persequatur inimicus meus animam meam, et comprehendat et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem deducat*.

¶ *Multa desunt*.

NOTÆ.

volverimus, tametsi in manuscripto codice non extant, *Multa desunt*.

AGOBARDI LIBER DE DIVINA PSALMODIA.

Quia nuper stultus et improbus, ipsaque stultitia et improbitate sua omnibus notus calumniator erupit, qui sanctam Ecclesiam nostram, id est, Lugdunensem, non solum verbo, sed etiam scriptis lacere non cessat, quasi non recte, nec more paterno sive usu, divinæ decantationis solemniam peragentem, necesse fuit omnem sacrorum officiorum seriem, quæ solito cantorum ministerio per totum anni circulum in ecclesiasticis conventibus exhibetur, sicut in eadem Ecclesia favente Dei gratia custoditur, diligentius et plenius in libello quem usitato vocabulo Antiphonarium nuncupant, colligere, atque digerere præmissa scilicet præfatione pii et orthodoxi Pa-

BALUZII NOTÆ.

* *Nuper stultus et improbus*. Aut valde fallor, aut intelligit Amalarium diaconum. Quo factum est, ut cum postea Amalarium libros quatuor edidisset de divinis Officiis, eum talione momorderit Agobardus, libros illos ad vivum excutens. Hunc porro affectum adversus Amalarium Floro Lugdunensique Ecclesiæ inspiravit hic noster episcopus. Nam eo defuncto, Florus acriter invecus est in Amalarium in epistola nomine Ecclesiæ Lugdunensis scripta in causa predestinationis. Hæc sunt verba Flori, sane multum aculeata: « Multum moleste et dolenter accipimus ut ecclesiastici et prudentes viri Amalarium de fide ratione consulerent; qui et verbis et libris suis, mendaciis et erroribus et phantasticis atque hæreticis disputationibus plenis, omnes pene apud Franciam Ecclesias et nonnullas etiam aliarum regionum, quantum in se fuit, infecit atque corrupt; ut non tam ipse de fide interrogari quam omnia scripta

tris, cujus probatissima fides atque doctrina in munere Domini Dei nostri omnibus examinata ac declarata celebriter innotuit; ut omnes pacifici et prudentes Ecclesiæ filii, in quorum manus ejusdem libelli textus venerit, verissime et evidenter agnoscant præfatam Christi Ecclesiam, eodem Christo Domino gubernante ac protegente, nec a recto fidei tramite deviasse, et paternum morem, quem statuta ecclesiastica declarant, fideliter custodire, ac per hoc ab antiquo Ecclesiæ Dei usu nullatenus discrepare, nec contemnere alicujus diversum morem, si constat esse probabilem; sed, juxta Apostolum, ea quæ utiliora et potiora sunt sequi. Ait namque.

¶ *Nec contemnere al. div. morem*. Præclare admodum. Nam unaquæque Ecclesia peculiare suas consuetudines habere potest, quæ tamen fidei contrariæ non sint; uti pluribus diximus ad epistolam ad Nibridium Narbonensem. Vide Gratianum dist. 12.

¶ *Pii et orthodoxi Patris, Leidradi archiepiscopi Lugdunensis*; qui cantum in Ecclesia Lugdunensi disposuerat, ut patet ex epistola ab eo scripta ad Carolum Magnum.

¶ *Nec contemnere al. div. morem*. Præclare admodum. Nam unaquæque Ecclesia peculiare suas consuetudines habere potest, quæ tamen fidei contrariæ non sint; uti pluribus diximus ad epistolam ad Nibridium Narbonensem. Vide Gratianum dist. 12.